

Desistance of het stopzetten van een criminele carrière

Een alternatieve manier van kijken naar herval in delictgedrag

Gaetène De Smaele, Stef Decoene

SAMENVATTING

Na een inleiding over het concept 'desistance' (het proces van het stopzetten van delinquent gedrag) wordt ingegaan op de mogelijke implicaties van dit onderzoeksdomein voor het werken in penitentiaire settings. We bekijken het reclasseringsplan en de voorwaardelijke invrijheidstelling in het licht van desistance. We staan ten slotte stil bij de impact van een detentie op desistanceprocessen. We argumenteren dat het aangewezen is om desistance en risicobeheersing te integreren in theorie en praktijk.

Inleiding

De ontwikkeling van criminaliteit tijdens de levensloop wordt gekarakteriseerd door zowel stabiliteit als verandering (Paternoster, Dean, Piquero, Mazerolle, & Brame, 1997). Onderzoek naar criminele carrières poogt deze ontwikkeling te beschrijven volgens de leeftijd, en risicofactoren en levensgebeurtenissen te identificeren die de loop van een criminele carrière kunnen beïnvloeden. Deze onderzoekstraditie focust voornamelijk op het verklaren en voorspellen van de start van criminele carrières en de verdere ontwikkeling van deze trajecten. Het onderzoek naar factoren die de kans op het opnieuw plegen van feiten (recidive) kunnen voorspellen, en het ontwikkelen van risicotaxatie-instrumenten om deze kans op een voldoende betrouwbare en valide manier in te schatten, vloeien hieruit voort. Naast de uitgebreide literatuur over risicotaxatie (bijvoorbeeld Yang, Wong, & Coid, 2010; Andrews, Bonta, & Wormith, 2006) wordt recent ook meer aandacht geschonken aan het stopzetten van de criminele carrière (desistance). Hierbij ligt de focus niet op mislukken of recidiveren, maar op 'het goed doen'. Beide onderzoeksdomeinen lijken nauw verwant: ze willen uiteindelijk allebei iets zeggen over het al dan niet voorkomen van toekomstig crimineel gedrag. Toch worden ze nauwelijks met elkaar verbonden, in theorie noch in praktijk.

In dit artikel willen we, nadat we kort hebben stilgestaan bij het concept 'desistance', bekijken hoe het de forensische praktijk zou kunnen beïnvloeden, waarom het nodig lijkt desistance te integreren binnen een risicobeheersingsperspectief, en hoe dat zou kunnen gebeuren.

Desistance

Definitie

Desistance werd oorspronkelijk gedefinieerd als een gebeurtenis: het moment waarop iemand zijn/haar criminele carrière beëindigt (bijvoorbeeld Maruna, 2001). Desistance gaat echter niet zozeer om het op een bepaald moment stoppen met criminaliteit. Het beëindigen van een criminele carrière kan gemakkelijk vergeleken worden met het stoppen met roken (Maruna, 2001). Sommige delinquenten proberen, net zoals rokers, meer dan eens om hun slechte gewoonte af te leren, maar slagen hier vaak niet (onmiddellijk) in.

Het definiëren van desistance als een categoriale gebeurtenis (ja/nee) houdt dan ook geen rekening met de realiteit van het stoppen als proces. Desistance kan aan de hand van verschillende carrièredimensies gedefinieerd worden als een proces (Loeber & Le Blanc, 1990): een vertraging in de frequentie van feiten plegen (deceleratie), een reductie in de veelzijdigheid van de gepleegde feiten (specialisatie), een vermindering in de ernst van de gepleegde feiten (de-escalatie) en/of het stabiel blijven op een bepaald niveau van ernst in feiten plegen zonder te escaleren naar meer ernstige feiten (een plafond bereiken), dit tot het criminele gedrag volledig stopt.

Desistance wordt ondertussen veelal beschouwd als een gradueel en cumulatief proces, met occasionele recidives, vooraleer het criminele gedrag volledig stopt (bijvoorbeeld Laub, Nagin, & Sampson, 1998). Laub en Sampson (2001) beschouwen desistance meer specifiek als een causaal mechanisme dat het beëindigen van een criminele carrière ondersteunt. Desistance begint dan nog voor het einde van de criminele carrière en stopt niet onmiddellijk na het laatste feit. Desistance als proces ondersteunt ook het volhouden van dat stoppen en zal dus gedurende langere tijd meespelen.

Theorieën

Desistance blijkt sterk gerelateerd te zijn aan leeftijd en levensomstandigheden. De meeste delinquenten blijken minder frequent criminaliteit te plegen naarmate ze ouder worden (bijvoorbeeld Piquero, Farrington, & Blumstein, 2003) en blijken na bijvoorbeeld een huwelijk minder feiten te plegen dan wanneer ze alleenstaand zijn (bijvoorbeeld Farrington & West, 1995). Gelijkaardige resultaten werden gevonden voor bijvoorbeeld het hebben van vast werk (bijvoorbeeld Horney, Osgood, & Marshall, 1995). Theorieën over desistance benadrukken daarom het belang van ouder worden en hieraan verbonden externe factoren (levensgebeurtenissen zoals trouwen, een vaste job vinden/houden, lid worden van een vereniging, ...) die, al dan niet gemedieerd door sociale bindingen, leiden tot stoppen met criminaliteit, en/of hiermee verweven interne processen (zoals motivatie, attitude, zelfbeeld).

Delinquenten die trouwen of een vaste job vinden, geraken meer verbonden met de conventionele samenleving. Zo ontstaat een structuur van wederzijdse afhankelijkheden en sociale instituties die een bron wordt van informele sociale controle (Sampson & Laub, 1993). Het gedrag van (mogelijk toekomstige ex-)delinquenten wordt geleidelijk aan meer en meer beperkt doordat zij meer toegewijd worden aan hun familie en/of hun werk. Wat verworven

wordt, kan waardevol gevonden worden, en zo kan het evenwicht tussen de kortetermijnwinst van criminaliteit en de langetermijnvoordelen van verbintenissen aan conformiteit veranderen. Na verloop van tijd kan er dan een verandering in het zelfbeeld van de ex-delinquent ontstaan (Maruna, 2001). Hij bouwt een persoonlijk verhaal op rond de verworven levensgebeurtenissen, houdt op zichzelf als delinquent te zien en vindt een positieve, prosociale identiteit (bijvoorbeeld: ‘harde werker’, ‘goede huisman’). Een dergelijke fundamentele identiteitsverandering zou nodig zijn om een langdurige gedragsverandering mogelijk te maken (Giordano, Cernkovich, & Rudolph, 2002).

Het desistanceproces begint doorgaans echter al voordat bijvoorbeeld een job gevonden wordt. Er is een bereidheid te zoeken naar een job, een verbintenis aan te gaan en zich ervoor in te zetten. Er is met andere woorden een belangrijk onderscheid tussen het blootgesteld worden aan een omgevingsfactor die verandering kan induceren, en de relevantie die deze omgevingsfactor heeft voor het individu (Giordano, Cernkovich, & Holland, 2002). Daarenboven ontdekken desisters dat ze de mogelijkheid hebben om zelf keuzes te maken, hun eigen leven te beheren (ze ontwikkelen ‘agency’). Dat staat in contrast met persistente plegers die hun leven beschouwen als een hindernissenparcours vol onoverkomelijke obstakels, een hopeloos gegeven (‘condemnation script’; Maruna, 2001).

Het ontdekken van agency kan ondersteund of uitgelokt worden door betekenisvolle anderen die in de delinquent en zijn mogelijkheden voor een alternatieve toekomst geloven (McNeill, 2006). Het sociaal kapitaal speelt hierin een belangrijke rol. Wie kan terugvallen op vrienden en netwerken, beschikt namelijk over meer kanalen om uit de problemen te geraken (Goethals, 2007) en om specifieke obstakels aan te pakken (bijvoorbeeld: werk vinden). Sociaal kapitaal kan niet enkel helpen om de middelen te vinden om te stoppen met criminaliteit, maar kan ook een reden op zich worden om de verandering vol te houden (iets te verliezen hebben).

Implicaties voor penitentiaire werksituaties

Psychosociale Dienst (PSD)

De kerntaak van de PSD wordt binnen de wetgeving interne rechtspositie ‘expertise’ genoemd en is gericht op het individualiseren van de strafuitvoering (art. 6, 9 en 36). De centrale taken van de PSD worden in het managementplan van het directoraat-generaal Penitentiaire Inrichtingen omschreven: “... heeft als taak, vanuit wetenschappelijke hoek, een adviserende medewerking te verlenen aan de psychosociale re-integratie van gedetineerden. (...) verleent eveneens haar medewerking aan een veilige, rechtsconforme en humane tenuitvoerlegging van de vrijheidsberovende straffen en maatregelen en dit binnen de geest van een herstelgerichte detentie.”

In de dagelijkse praktijk zijn minstens de volgende deeltaken herkenbaar: onthaal, detentieplanning, psychosociaal onderzoek, reclasseringsvoorbereiding en pretherapie (in eerste instantie ten aanzien van seksueel delinquenten). Het psychosociaal onderzoek en de reclasseringsvoorbereiding worden door de wetgeving externe rechtspositie geregeld. Focus is de opmaak van een criminogenese (delictverklaring) en nagaan hoe de vastgestelde

criminogene factoren door middel van op te leggen bijzondere voorwaarden zo aangepakt kunnen worden dat de recidivekans betekenisvol verlaagt. Dat is wat men een risicobeheersingsperspectief noemt.

De PSD dient dus delictgericht (Andrews & Bonta, 2010; Menger & Krechtig, 2008) te werken. Kort gezegd betekent dit dat de PSD tijdens zijn onderzoek en begeleiding criminogene factoren in kaart brengt, nagaat in welke mate bepaalde interventies deze kunnen weg nemen of beheersbaar maken, en hiermee zo mogelijk al tijdens de detentie aan de slag gaat. Hierbij moet soms ook rekening gehouden worden met factoren die niet criminogeen zijn, maar wel het spreken/werken met de gedetineerde bemoeilijken of vergemakkelijken (deze zogenaamde responsiviteitsfactoren zijn onder andere cognitieve en interpersoonlijke vaardigheden, mentale stoornissen, motivatie voor verandering, maar ook kenmerken van de werkrelatie of behandelaarskenmerken).

Desistancegericht werken en de gevangenis

De meeste delinquenten zeggen op een bepaald moment hun criminele carrière vaarwel. Desistance is echter een langzaam proces. Indien dat geïnitieerd, gefaciliteerd en/of versneld zou kunnen worden, zou dat kunnen leiden tot minder kosten voor slachtoffers, de maatschappij en de plegers zelf. Desistance kan met andere woorden een inspiratiebron zijn om na te denken over effectieve interventies, naast of bovenop het risicobeheersingsperspectief. Dat is een eerder nieuwe aanpak, waarbij men pas recent begint te kijken naar hoe dat in de praktijk kan gebeuren. Zo integreren Ward en collega's desistance in hun 'Good Lives Model' van behandeling van seksuele delinquenten (Laws & Ward, 2010), en wordt in de Schotse probatiedienst bekeken hoe desistanceprincipes in de omgang met (ex-)delinquenten ingevoerd kunnen worden (McNeill & Weaver, 2010). Effectiviteit van desistancegerichte interventies werd nog niet systematisch onderzocht. In de omgekeerde richting (dragen probatie of specifieke interventies bij tot desistance?) is wel een aantal studies verricht, bijvoorbeeld Rex (1999).

Hoewel onder andere Farrall (1995) stelt dat desistance zich ver weg van justitie afspeelt (heel weinig mensen zouden stoppen als gevolg van justitiële interventies) en dat justitiële interventies desistance zelfs kunnen verhinderen door individuen los te maken van hun families, carrièrepaden te doen ontsporen, criminele identiteit te versterken, criminele netwerken te doen ontstaan, en door vijandigheid en provocatie in de hand te werken (Ward & Maruna, 2007; McNeill & Weaver, 2010), stellen we toch de vraag of kennis over desistance niet gebruikt zou kunnen worden in een justitiële context. Zouden gedetineerden die willen stoppen, zouden moeten stoppen of zouden moeten willen stoppen, hierin ondersteund (en als dusdanig ook ingeschat) kunnen worden door de PSD?

Nelissen (2008) stelt hierbij dat het inwerken op factoren gerelateerd aan desistance het natuurlijke zelfherstellende proces van afbouwen of stoppen met crimineel gedrag zou kunnen versterken en versnellen. Hij heeft het over menselijk kapitaal, sociaal kapitaal en narratieve identiteit/motivatie/attitude.

In wat volgt, bekijken we het werk van de PSD (toegesplitst op het werken met veroordeelde gedetineerden) vanuit een desistanceperspectief en gaan we na hoe bestaande activiteiten nu al als eerder desistance-ondersteunend begrepen zouden kunnen worden, en hoe dat mogelijk versterkt zou kunnen worden.

Psychosociale begeleiding tijdens detentie

In de penitentiaire praktijk ligt de nadruk vooral op het niveau van sociale structuren. De begeleiding wordt voornamelijk toegespitst op het voorzien van praktische diensten (bijvoorbeeld: hulp bij het zoeken van een opleiding, job, woonplaats; Vaughan, 2007). We zien dat zowel in de psychosociale begeleiding door PSD als in de begeleiding via de Vlaamse Gemeenschap. Het is inderdaad zo dat het steeds opnieuw ervaren van sociale problemen demotiverend kan werken bij desistance. Obstakels, nadelen en uitsluiting zoals die vaak ervaren worden door (ex-)gedetineerden, verdwijnen niet zomaar omdat de gedetineerde beslist heeft zich normconform te gaan gedragen. Dat kan het geloof in het eigen kunnen (self-efficacy) ondermijnen en dus ook de kansen op desistance.

Men lijkt er echter soms ook van uit te gaan dat mensen blind gehoorzamen aan sociale structuren, dat het voldoende is om situaties te creëren die mensen dwingen zich te gedragen zoals we willen dat ze zich gedragen. Mensen kiezen er echter voor om zich normconform te gaan gedragen. Het lijkt dan ook belangrijk dat de PSD dit interne veranderingsproces probeert te ondersteunen.

Verbintenissen om zich normconform te gaan gedragen, worden niet noodzakelijk heel bewust gemaakt. Ze blijken ook vaak het resultaat van andere beslissingen, zoals zich inzetten voor een job of een relatie: voor de (ex-)gedetineerde het wist, had hij zoveel geïnvesteerd in een huwelijk of job dat hij dit niet meer wilde verliezen (Laub & Sampson, 2003). Motivationale gespreksvoering (bijvoorbeeld Miller & Rollnick, 1992) zou hier een gepaste vorm van begeleiding kunnen zijn. PSD-leden kunnen gedetineerden ook helpen deze handvatten, die een veranderingsproces tot een meer pro sociaal leven ondersteunen, te zien en te grijpen.

Vanuit desistance-oogpunt is het dan jammer dat trajectbegeleiding² (Vlaamse Gemeenschap) niet systematisch voortgezet wordt na de detentie en dat de justitieassistent niet meer betrokken wordt in het proces naar een voorwaardelijke invrijheidstelling. Volgens Maguire en Raynor (2006) is continuïteit namelijk belangrijk in het begeleidingsproces. Het zou volgens deze auteurs aangewezen zijn dat de persoon die later zal instaan voor de begeleiding, dat ook al tijdens het gevangenisverblijf doet. Zij geven aan dat delinquenten beter hun afspraken nakomen bij mensen die ze kennen en van wie ze raad aannemen. Simpel gesteld: we vinden het vaak gemakkelijker om een belofte aan een vreemde te breken dan om iemand die we kennen teleur te stellen. Vandaar ook het belang van een goede werkrelatie met de justitieassistent of trajectbegeleider. Een dergelijke werkrelatie kan gezien worden als een vorm van sociaal kapitaal.

Adviesfunctie/evaluatie van het reclasseringsplan

De gedetineerde dient een reclasseringsplan voor te leggen wanneer hij in aanmerking wenst te komen voor een voorwaardelijke invrijheidstelling. De reclassering is volgens Vandembroucke (2008) “een antwoord op kwetsbare punten van de gedetineerde. De vragen die zich stellen zijn: waar gaat de persoon wonen, waarvan gaat hij leven, wat gaat hij doen, hoe zal hij begeleid worden?” De PSD dient dat plan te evalueren en kan tevens ondersteuning bieden in het uitwerken ervan. Dat doet de PSD idealiter vanuit een risicobeheersingsperspectief. Er wordt nagegaan in welke mate het reclasseringsplan tegemoetkomt aan de criminogene factoren, en deze worden – zoals de wetgeving externe rechtspositie het formuleert – waar mogelijk vertaald naar zogenaamde bijzondere voorwaarden, opgelegde interventies die de ingeschatte kans op recidive kunnen helpen reduceren.

Bij de evaluatie van het reclasseringsplan wordt in de eerste plaats gekeken naar het opvangmilieu. De PSD gaat na hoe het gesteld is met het risico op normoverschrijdend gedrag binnen het opvangmilieu (bijvoorbeeld partnergeweld) en in welke mate controle/structuur van het opvangmilieu kan uitgaan.

Vanuit desistance-oogpunt zou het interessant zijn de relatie met het opvangmilieu nog duidelijker mee in rekening te brengen. In welke mate is de relatie met het opvangmilieu belangrijk en betekenisvol voor de gedetineerde? Hoeveel wil de gedetineerde in de relatie investeren? Ook aandacht voor de bredere vriendenkring zou kunnen helpen de kans van slagen in te schatten.

Daarnaast wordt ook gekeken naar werk en dagbezigheid. De PSD hecht belang aan een zeker en legaal inkomen, en bekijkt of het leven van de gedetineerde enige structuur zal hebben zodat de kansen om te socialiseren met delinquenten anderen en de kansen om crimineel gedrag te stellen geminimaliseerd kunnen worden. Vanuit een desistanceperspectief zou het interessant zijn om ook te kijken naar de match met de werkgever, lesgever en collega's. Is er betrokkenheid op het werk/de opleiding, wordt deze ervaren als een zinvolle activiteit? Is de gedetineerde bereid hierin te investeren? Hoe zit het met de onderlinge sociale banden en met mogelijke informele sociale controle?

Tot slot is er de psychosociale begeleiding die vaak wordt opgelegd. De PSD bekijkt of er criminogene factoren zijn die in de loop van een behandeling/begeleiding verminderd of zelfs weggenomen zouden kunnen worden. Zo ja, dan bekijkt de dienst ook welke begeleiding/behandeling geïndiceerd is.

In de desistance-literatuur wordt dat aspect amper besproken. Er wordt van uitgegaan dat het desistanceproces zowel in begeleiding als zonder begeleiding kan plaatsvinden. Het onderscheid tussen desistance in enge zin (zelfverandering) en rehabilitatie is zeer vaag (Maruna & Immergreen, 2004). Ook wie een behandeling volgt, moet zélf een bepaalde inspanning leveren. Wie aan zelfverandering doet, wordt vaak geholpen door familie en/of vrienden, dus hij verandert ook niet helemaal op zelfstandige basis. Het lijkt dus, opnieuw, belangrijk dat de PSD het sociaal kapitaal grondig onder de loep neemt.

De voorwaardelijke invrijheidstelling

Onderzoek naar ‘compliance’ tijdens de voorwaardelijke invrijheidstelling (VI) in België is beperkt (Goethals & Bouverne-De Bie, 2000), maar uit recent onderzoek blijkt dat in 2010 42,4% van de voorwaardelijk in vrijheid gestelden hun voorwaarden schond (Bauwens, Robert, & Snacken, 2012; Decoene & Beyens, 2013).

Aan dit mislukken van VI's kunnen verschillende redenen ten grondslag liggen. Mogelijk gaat het om iemand die (nog) niet van plan was zijn criminele carrière vaarwel te zeggen. Misschien gaat het om een fout van iemand die probeert een pro sociaal leven op te bouwen.

Iemand die effectief verandert, doorloopt een spiraal (transtheoretisch model, Prochaska & Di-clemente, 1983) waarin hij zich langzaam bewust wordt van het feit dat er mogelijk een probleem zou kunnen zijn, beslist te willen veranderen, concrete stappen onderneemt en dat volhoudt. Terugval is echter in elk stadium mogelijk en eerder regel dan uitzondering, ook bij delinquenten.

De praktijk van de gevangenis houdt echter geen rekening met de realiteit van dat spiraal-vormige proces en de ermee geassocieerde terugvallen. Het al of niet stellen van toekomstig normoverschrijdend gedrag (NOG) wordt vaak gezien als een dichotomie. Of de gedetineerde ‘wil zijn leven beteren’ (en zal dus geen NOG meer plegen), of de gedetineerde ‘is een delinquent’ (en zal dus opnieuw NOG plegen). Er wordt dan ook vaak voorbijgegaan aan het motivationele proces dat onder het (probleem)gedrag werkzaam is.

Zo lijken de strikte regels die van toepassing zijn bij VI, niet altijd echt aangepast aan dit kenmerkende patroon. Gedetineerden worden weer vastgezet nadat ze tijdens een VI nieuwe feiten gepleegd hebben, of, veel vaker nog, wanneer ze zich niet aan de voorwaarden gehouden hebben (ze hebben bijvoorbeeld alcohol gedronken of contact gehad met ex-gedetineerden). Vaak (bijna altijd) wordt dat gezien als een teken dat ze niet klaar waren om naar buiten te gaan, dat ze niet van plan waren zich aan de regels te houden.

Maar wat als dat nieuwe feit of of die verbreking van voorwaarden ‘enkel’ een terugval is, bij iemand die gemotiveerd is om het goed te doen? Herval naar een vroeger gedragspatroon komt vaak voor en kan beter niet onmiddellijk gezien worden als een indicatie dat het desistanceproces gefaald heeft.

Kennis van desistance als graduele daling in crimineel gedrag met korte recidives zou kunnen leiden tot meer begrip voor de delinquent die tijdens zijn VI toch nog een feit pleegt (of ‘gewoon’ voorwaarden overtreedt) en terug in de gevangenis terecht komt. Voor hen duurt het vaak een hele tijd vooraleer zij opnieuw een kans krijgen om zich te bewijzen.

Het lijkt dan ook van belang om in dergelijke gevallen onderscheid te maken tussen mensen die terug binnenkomen omdat ze (nog) persistente plegers zijn en mensen die ‘enkel’ een terugval kenden in hun (spiraalvormige) veranderingsproces. Deze laatsten zouden, als professionals hen als ‘totaal mislukt’ in hun poging behandelen, hun motivatie kunnen verliezen om verder te proberen zich normconform te gedragen. Zij hebben vaak nood aan validatie van anderen die erkennen dat ze inspanningen gedaan hebben, die erkennen dat een terugval niet meteen betekent dat ze volledig terug bij af staan. Zij lijken dan ook gebaat te zijn bij het sneller krijgen van een nieuwe kans.

Inschatten van desistance

Uit het bovenstaande blijkt dat het vanuit desistanceperspectief belangrijk is dat de PSD zou proberen in te schatten in welke fase van het desistanceproces een gedetineerde zich bevindt. Dat kan niet alleen in het kader van adviesverlening heel nuttig zijn. Op basis van de inschatting van de vorderingen in het desistanceproces zouden ook aanwijzingen gegeven kunnen worden voor het soort steun of supervisie die iemand nodig zal hebben (tijdens en) na vrijlating. Voor mensen die zich in de precontemplatieve fase blijven bevinden ((nog) niet zien dat er een probleem is), of die in de beslissingsfase beslissen dat de kosten van criminaliteit niet opwegen tegen de baten ervan, zal vooral een heel strikte supervisie nodig zijn. Gedetineerden die in volgende fases zitten, zullen eerder baat hebben bij andere vormen van steun om de kans van slagen te maximaliseren.

Voor dat inschatten is momenteel nog geen sjabloon voorhanden. Wel wordt hieraan gewerkt. Zo spreken McNeill en Weaver (2010) over het inschatten van ‘desistance-readiness’. Deze inschatting moet focussen op de ontwikkelende maturiteit, sterkte en saliëntie van sociale banden, aspiraties en toenaderingsdoelen, en cognitieve openheid voor en klaar-zijn voor verandering. Ook Farrington (2007) spreekt over het voorspellen van toekomstige criminele carrières: “If offenders are about to desist, it is a waste of scarce prison space to lock them up.” Hij stelt dan ook dat de vraag of een risicotaxatie-instrument voor desistance ontwikkeld kan worden (en of dat waardevol zou zijn voor justitiële beslissingen en het verminderen van criminaliteit) een prioriteit is voor onderzoek.

S. Maruna (persoonlijke communicatie, 3 november 2011) verzet zich tegen deze suggestie. Hij meent dat kennis over desistance niet gebruikt kan worden om het verdere verloop van criminele carrières te voorspellen. Hij maakt onderscheid tussen ‘desistance signaleren’ en ‘zoeken naar tekenen van desistance’ (Maruna, 2012). Het eerste veronderstelt een doelgerichte persoon die zelf verantwoordelijkheid heeft en neemt; het tweede legt de verantwoordelijkheid en controle bij de expert die beoordeelt of bij de veranderende persoon desistance aanwezig is.

In dezelfde lijn stellen Bushway en Apel (2012) dat desistancesignalen niet complementair zijn met delictgericht werken zoals bijvoorbeeld uitgewerkt door Andrews en Bonta (2010). Anderzijds lijken ze toch risicotaxatie en desistancesignalen door elkaar te gebruiken. Mears en Mestre (2012) daarentegen zien deze ‘signalenbenadering’ als een interessante manier om te denken over het voorspellen van toekomstig crimineel gedrag. En Brennan (2012) geeft aan dat risicotaxatie in vergelijking met een loutere ‘signalenbenadering’ een bredere set van variabelen kan gebruiken (inclusief de ‘signalenvariabelen’), waardoor volgens hem risicotaxatie waarschijnlijk accurater zal zijn (zie ook De Smaele, 2013).

Een paradoxale situatie? Detentieschade

We verwachten dat gedetineerden stoppen met feiten plegen. We willen desistance. Een detentie brengt hier echter schade aan toe. Meer nog, er is steeds meer wetenschappelijke evidentie dat detentie criminogeen is (Andrews & Bonta, 2010; Cullen, Jonson, & Nagin, 2011).

Wanneer iemand in de gevangenis terecht komt, worden zijn sociale netwerken ineens verbroken. Er is een plots wegblijven van school en/of werk. Een gevangenisstraf bemoeilijkt het onderhouden van persoonlijke relaties (men kan niet om het even wanneer, van wie en hoe vaak bezoek krijgen, de bezoekmogelijkheden die er zijn, laten niet toe allerlei activiteiten samen uit te oefenen, ook telefonische contacten zijn vaak beperkt). Dat is in het beste geval tijdelijk, maar vaak is dat verbreken van de sociale netwerken definitief. Mensen haken ook af vanwege het negatieve beeld dat ze krijgen van de gedetineerde persoon. Daarnaast worden er ook veel minder nieuwe contacten gelegd. De contacten die gelegd kunnen worden, zijn met medegedetineerden, die veelal (ook) deviant zijn, wat het sociaal kapitaal negatief kleurt.

Ook na de detentie zal dat een invloed blijven hebben. Een job vinden wordt plots veel moeilijker wanneer men in de gevangenis gezeten heeft. De verdere uitbreiding van het sociaal kapitaal wordt ook beperkt doordat detentie tevens negatieve gevolgen heeft voor bijvoorbeeld de partner en kinderen van de gedetineerde. Een detentie lijkt dus via de invloed op sociale structuren de kans op desistance drastisch te verkleinen.

De gevolgen van een detentie op de interne processen lijken nog doordringender te zijn. De manier waarop een gedetineerde zijn gevangenisstraf interpreteert en betekenis geeft, kan zijn latere aanpassing in de maatschappij beïnvloeden. Sommige gedetineerden uiten de intentie hun tijd in de gevangenis nuttig te gebruiken en aan te wenden om er beter van te worden. De meeste gedetineerden zien hun detentie echter als een heel negatieve ervaring.

Sommige gevolgen of kenmerken van detentie (bijvoorbeeld: een gebrek aan vrijheid, zowel het feit dat men de gevangenis niet kan verlaten, als de beperkte bewegingsvrijheid in de gevangenis zelf, de beperkte autonomie, deprivatie van bepaalde gewaardeerde goederen, relaties en veiligheid) kunnen een ernstige bedreiging vormen voor de persoonlijkheid van de gedetineerde en voor zijn zelfwaardergevoel.

Sommige negatieve gevolgen van detentie worden hersteld bij vrijlating, maar andere gevolgen kunnen permanent zijn. Een gedetineerde krijgt al snel de naam onbetrouwbaar te zijn, of crimineel (een label), wordt uitgesloten, en wordt tijdens zijn detentie telkens opnieuw aan deze status herinnerd. Hierdoor wordt het moeilijk om nog aansluiting te vinden bij de conventionele samenleving en om zelfrespect te behouden. Ook reacties of verdedigingen tegen de ervaren frustraties kunnen een langdurige impact hebben doordat ze het zelfbeeld kunnen veranderen (bijvoorbeeld: identificatie met de rol van crimineel onder de criminelen, het ontwikkelen van een onderlinge gevangenis cultuur). Verder verliest een gedetineerde veel van zijn autonomie, hij krijgt het gevoel de controle over zichzelf en zijn leven te verliezen... En het is net dat gevoel van controle dat de kern van agency uitmaakt. En agency maakt de essentie uit van desistance, zoals wetenschappelijk onderzoek duidelijk maakt.

Indien de PSD ook desistance-ondersteunend wil zijn, kan die niet anders dan rekening proberen te houden met de reële negatieve effecten van detentie. We hebben hier niet de ruimte om in te gaan op hoe dat zou kunnen gebeuren, maar volstaan met de vaststelling dat een effectieve uitvoering van de wetgeving interne rechtspositie mogelijk een context zou kunnen bieden om dat te helpen realiseren (maar zie Daems, 2011³).

Conclusie

Desistanceonderzoek helpt om anders te denken over hoe delinquenten naar zichzelf, naar hun delinquente gedrag en naar hun detentie kijken. Een eventuele implementatie van bevindingen uit desistanceonderzoek botst echter op de realiteit van het strafrecht en het functioneren van penitentiaire instellingen. Desistance beschrijft en verklaart hoe delinquenten veranderen in de richting van een prosociaal leven. Penitentiaire instellingen daarentegen werken in een risicobeheersingskader, focussen op risico's en op hoe criminaliteit en recidive tot stand komen.

Wat dan met hogerisicodossiers? Ook zij stoppen op een bepaald moment (Haggård, Gumpert, & Grann, 2001; Laub & Sampson, 2003), maar krijgen vaak geen kans om dat vorm te geven. Zoals Decoene en De Smaele (2011) aangeven, zijn cognitieve transformaties delicaat als plantgoed. Ze hebben aandacht nodig, maar ook lucht en ruimte om te groeien. Het lijkt niet gemakkelijk om een dergelijk kwetsbaar intern proces te ondersteunen in een omgeving die gericht is op beveiliging eerder dan op verandering.

De vaststelling inzake detentieschade lijkt te impliceren dat desistance vaak in de kiem gesmoord wordt door een detentie. Zowel de externe factoren als de interne processen die gerelateerd zijn aan desistance, worden aangetast door een gevangenisstraf. Een detentie kan dus via een verdere verzwakking van bindingen en via versterking en bevestiging van de 'condemnation scripts' leiden tot minder kans op desistance – een paradoxaal gegeven.

De gevangenis lijken onzes inziens voor de uitdaging te staan om in het volle besef van de realiteit van detentieschade, te zoeken hoe desistance en risicobeheersing geïntegreerd kunnen worden – twee uitgebreide onderzoeksdomeinen die voorlopig nog langs elkaar heen lijken te lopen. Het lijkt immers alsof men moet kiezen: ofwel werkt men delictgericht en doet men aan risicobeheersing, ofwel werkt men desistancegericht. Delictgericht werken wordt zelfs afgezet tegen desistancegericht werken (Farrall, 2004) door de suggestie dat een focus op delictgedrag en wat het veroorzaakt, contraproductief zou zijn ten aanzien van desistance (aangezien datgene wat vermeden dient te worden, extra in het licht gezet wordt).

Nochtans zijn er wel wat argumenten om te vermoeden dat risicobeheersing en desistance op theoretisch niveau niet afzonderlijk geconceptualiseerd horen te worden. De twee lijken mooi aan te sluiten als we ze bekijken vanuit het perspectief van een criminele carrière: een individu begint op een bepaald moment feiten te plegen (onset), gaat daarmee gedurende een bepaalde periode door (persistence) en stopt uiteindelijk (desistance). Een criminele carrière wordt dus gekenmerkt door zowel stabiliteit als verandering. Zoals Piquero (2011) stelt, kunnen de processen geassocieerd met continuïteit en verandering op het eerste gezicht mutueel exclusief lijken, maar een belangrijke les is dat continuïteit en verandering eigenlijk deel zijn van de criminele carrière, complementair in plaats van tegengesteld (zie ook De Smaele, 2013). Een moeilijke maar boeiende uitdaging voor de detentiepraktijk en voor psychologen en maatschappelijk assistenten die daarin werkzaam zijn.

Noten

1. De vertaling van het woord ‘agency’ is niet evident. Men zou het kunnen omschrijven als een vermogen tot zelfbeschikking, of ‘agentschap’ als letterlijke vertaling gebruiken. In deze tekst kiezen wij ervoor om de Engelse term te gebruiken.
2. Trajectbegeleiding helpt gedetineerden om de weg te vinden in het hele hulp- en dienstverleningsaanbod binnen de gevangenis. Daarnaast helpt ze met vragen die te maken hebben met de opsluiting, sociale administratie, uitwerken van de reclassering.
3. De implementatie van de basiswet gebeurt traag en selectief, en daarenboven worden aanpassingen doorgevoerd.

Literatuur

- Andrews, D.A., & Bonta, J. (2010). *The psychology of criminal conduct*. New Providence, NJ: Anderson.
- Andrews, D.A., Bonta, J., & Wormith, J.S. (2006). The recent past and near future of risk and/or need assessment. *Crime & Delinquency*, 52, 7-27.
- Bauwens, A., Robert, I., & Snacken, S. (2012). Conditional release in Belgium: How reforms have impacted recall. *European Journal of Probation*, 4(1), 19-33.
- Brennan, T. (2012). Signaling and meta-analytic evaluations in the presence of latent offender groups. The importance of coherent target group specification. *Criminology & Public Policy*, 11, 61-72.
- Bushway, S.D., & Apel, R. (2012). A signaling perspective on employment-based reentry programming. Training completion as a desistance signal. *Criminology & Public Policy*, 11, 21-50.
- Cullen, F., Jonson, C., & Nagin, D. (2011). Prisons do not reduce recidivism. The high cost of ignoring science. *The Prison Journal*, 91(3), 488-65S.
- Daems, T. (2011). Gekooïd recht voor de gekooide mens: stand van zaken basiswet gevangeniswezen en rechtspositie van gedetineerden. *Tijdschrift voor Strafrecht*, 12, 337-345.
- Decoene, S., & Beyens, K. (2013). A multidisciplinary review and exploration of compliance with community sanctions in the Belgian context. In P. Ugwudike & P. Raynor (Eds.), *What works in offender compliance* (pp. 208-226). Palgrave: Macmillan.
- Decoene, S., & De Smaele, G. (2011). Stoppen met misdaad in de bajes? Het dilemma van desistance versus recidive. *Crimelink*, 4(2), 32-35.
- De Smaele, G. (2013). *Desistance en risicobeheersing. Zoeken naar conceptuele en empirische integratie*. Niet-gepubliceerd doctoraatsproject, Vakgroep Criminologie, Vrije Universiteit Brussel.
- Farrall, S. (1995). Why do people stop offending? *Scottish Journal of Criminal Justice Studies*, 1, 51-59.
- Farrall, S. (2004). Social capital and offender reintegration: Making probation desistance focused. In S. Maruna & R. Immarigeon (Eds.), *After crime and punishment, pathways to offender reintegration* (pp. 57-83). Cullompton, UK: Willan.
- Farrington, D.P. (2007). Advancing knowledge about desistance. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 23, 125-134.
- Farrington, D.P., & West, D.J. (1995). Effects of marriage, separation and children on offending by adult males. In Z.S. Blau & J. Hagan (Eds.), *Current perspectives on aging and the life cycle* (pp. 249-281). Greenwich, CT: JAI Press.
- Giordano, P.C., Cernkovich, S.A., & Holland, D.D. (2002). Changes in friendship relations over the life course: Implications for desistance from crime. *Criminology*, 41, 293-327.

- Giordano, P.C., Cernkovich, S.A., & Rudolph, J.L. (2002). Gender, crime, and desistance: Toward a theory of cognitive transformation. *American Journal of Sociology*, 107, 990-1064.
- Goethals, J. (2007). Desistance of de stopzetting van een criminele carrière. In J. Goethals, *Psychologie en delinquentie, een inleiding in de criminologische psychologie* (pp. 179-189). Leuven: Acco.
- Goethals, J., & Bouverne-De Bie, M. (Eds.) (2000). *Voorwaardelijke invrijheidstelling: wetgeving, predictie, begeleiding*. Gent: Academia Press.
- Haggård, U., Gumpert, C.H., & Grann, M. (2001). Against all odds. A qualitative follow-up study of high-risk violent offenders who were not reconvicted. *Journal of Interpersonal Violence*, 16, 1048-1065.
- Horney, J., Osgood, D.W., & Marshall, I.H. (1995). Criminal careers in the short term: Intra-individual variability in crime and its relation to local life circumstances. *American Sociological Review*, 60, 655-673.
- Laub, J.H., Nagin, D.S., & Sampson, R.J. (1998). Trajectories of change in criminal offending: Good marriages and the desistance process. *American Sociological Review*, 63, 225-238.
- Laub, J.H., & Sampson, R.J. (2001). Understanding desistance from crime. *Crime and Justice*, 28, 1-69.
- Laub, J.H., & Sampson, R.J. (2003). *Shared beginnings, divergent lives: Delinquent boys to age 70*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Laws, R., & Ward, T. (2010). *Desistance from sex offending: Alternatives to throwing away the keys*. New York: The Guilford Press.
- Loeber, R., & Le Blanc, M. (1990). Toward a developmental criminology. In M. Tonry & N. Morris (Eds.), *Crime and justice* (Vol. 12; pp. 375-473). Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Maguire, M., & Raynor, P. (2006). How the resettlement of prisoners promotes desistance from crime: Or does it? *Criminology & Criminal Justice*, 6, 19-38.
- Maruna, S. (2001). *Making good: How ex-convicts reform and rebuild their lives*. Washington DC: American Psychological Association.
- Maruna, S. (2012). Elements of successful desistance signaling. *Criminology & Public Policy*, 11, 73-86.
- Maruna, S., & Immarigeon, R. (Eds.) (2004). *After crime and punishment: Pathways to ex-offender reintegration*. Cullompton: Willan.
- McNeill, F. (2006). A desistance paradigm for offender management. *Criminology & Criminal Justice*, 6, 39-62.
- McNeill, F., & Weaver, B. (2010). *Changing lives? Desistance research and offender management*. Glasgow School of Social Work. Geraadpleegd op 03.09.2013 via http://www.sccjr.ac.uk/wp-content/uploads/2012/11/Report_2010_03_-_Changing_Lives.pdf.
- Mears, D.P., & Mestre, J. (2012). Prisoner reentry, employment, signaling, and the better identification of desisters. *Criminology & Public Policy*, 11, 5-15.
- Menger, A., & Krechtig, L. (2008). *Het delict als maatstaf. Methodiek voor werken in gedwongen kader*. Amsterdam: Uitgeverij SWP/Reclassering Nederland.
- Miller, W.R., & Rollnick, S. (1992). *Motivational interviewing. Preparing people to change addictive behaviour*. New York, NY: The Guilford Press.
- Nelissen, P. (2008). Interventies op basis van bevindingen uit de levensloopcriminologie: een nieuw paradigma voor verbetering? *Proces*, 3, 31-42.
- Paternoster, R., Dean, C.W., Piquero, A., Mazerolle, P., & Brame, R. (1997). Generality, continuity, and change in offending. *Journal of Quantitative Criminology*, 13, 231-266.
- Piquero, A.R. (2011). Invited address: James Joyce, Alice in Wonderland, the Rolling Stones and criminal careers. *Journal of Youth and Adolescence*, 40, 761-775.
- Piquero, A.R., Farrington, D., & Blumstein, A. (2003). The criminal career paradigm. *Crime and Justice*, 30, 359-506.

- Prochaska, J.O., & DiClemente, C.C. (1983). Stages and processes of self-change of smoking: Toward an integrative model of change. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 51, 390-395.
- Rex, S. (1999). Desistance from offending: Experiences of probation. *Howard Journal of Criminal Justice*, 36(4), 366-383.
- Sampson, R.J., & Laub, J.H. (1993). *Crime in the making: Pathways and turning points through life*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Vandenbroucke, M. (2008). De medico-psykosociale aanwezigheid in en rond de gevangenis: het expertiseluik, de opdrachten en de methodologie van de psykosociale dienst. In F. Declercq (Red.), *Seksuele, geweld- en levensdelicten, psychopathologie van daders* (pp. 279-311). Leuven: Acco.
- Vaughan, B. (2007). The internal narrative of desistance. *British Journal of Criminology*, 47, 390-404.
- Ward, T., & Maruna, S. (2007). *Rehabilitation*. Oxon, UK: Routledge.
- Yang, M., Wong, S.C.P., & Coid, J. (2010). The efficacy of violence prediction: A meta-analytic comparison of nine risk assessment tools. *Psychological Bulletin*, 136, 740-767.

Summary

After a short introduction in the concept of desistance (the process of quitting delinquent behaviour), we focus on the possible implications of this research domain for working in penitentiary settings. We discuss the resettlement plan and the conditional release practice in the light of desistance, and the impact of detention on desistance processes. We argue that it is recommended to integrate desistance and risk management in theory and practice.

Personalia

Gaetène De Smaele is klinisch psychologe, werkzaam op de psykosociale dienst van de gevangenis van Hasselt en verbonden aan de vakgroep Criminologie van de VUB.

E-mail: Gaetene.de.smaele@vub.ac.be.

Prof. dr. Stef Decoene is verbonden aan de VUB, vakgroep Criminologie.

E-mail: Stef.decoene@vub.ac.be.

Psychometrische evaluatie van de CD-Risc in een Nederlandstalige populatie: een multi- of unifactorieel meetinstrument om veerkracht te meten?

Sabine Markovitz, Madelon L. Peters, Ward Schrooten, Erik Schouten

SAMENVATTING

Veerkracht wordt omschreven als het proces waarbij een individu op basis van bepaalde persoonlijkheidskenmerken en omgevingsfactoren het psychologisch evenwicht weet te behouden of te herwinnen bij confrontatie met een ingrijpende gebeurtenis. Dit multi-dimensionale construct krijgt de laatste tijd meer aandacht binnen traumabehandeling en -onderzoek. Er zijn intussen verschillende instrumenten ontwikkeld om veerkracht te meten. De CD-Risc (Connor-Davidson Resilience Scale; Connor & Davidson, 2003) is een van de meest gebruikte instrumenten bij volwassenen, met goede psychometrische eigenschappen. De CD-Risc werd al eerder vertaald in het Nederlands, maar tot op heden werd nog geen betrouwbaarheids- en validiteitsonderzoek uitgevoerd.

Deze studie heeft als doel de factorstructuur en de betrouwbaarheid van de Nederlandstalige versie van de CD-Risc na te gaan in een populatie van 468 Nederlandstaligen. Een confirmatorische factoranalyse toont aan dat het verkorte éénfactormodel met 10 items, congruent met de bevindingen van Campbell-Sills en Stein (2007), het best passend is. Dat model heeft een goede betrouwbaarheid in zowel een klinische als een niet-klinische steekproef.

Inleiding

In de laatste twee decennia heeft een onmiskenbare focusverandering van probleemgerichte naar positieve psychologie plaatsgevonden, in het bijzonder binnen de context van post-traumatische processen en traumadiagnostiek (Seligman & Szikszentmihalyi, 2000; Ryan & Deci, 2001; Bonanno, 2004). Positieve psychologie hanteert concepten zoals posttraumatische groei en veerkracht ('resilience'). De term 'posttraumatische groei' refereert aan een positieve psychologische verandering en verhoogde levenskwaliteit bij een individu na confrontatie met een ongewenste en/of zeer stresserende levensgebeurtenis (Tedeschi & Calhoun, 1996). Veerkracht kan omschreven worden als de capaciteit om succesvol om te gaan